

נשיא ומייסד
הרב שאול ישראלי זצ"ל

היכן נולדו אברהם ושרה?

הרב יוסף כרמל, ראש כולל 'ארץ חמדה'

אברהם שולח את אליעזר להביא אשה לבנו יצחק. וז"ל הכתוב:

"וְאֶשְׁבִּיעַךָ בְּיָקוֹק אֱלֹהֵי הַשָּׁמַיִם וְאֱלֹהֵי הָאָרֶץ אֲשֶׁר לֹא תִקַּח אִשָּׁה לְבְנִי מִבְּנוֹת הַכְּנַעֲנִי אֲשֶׁר אָנֹכִי יוֹשֵׁב בְּקִרְבּוֹ: כִּי אֶל אֶרְצִי וְאֶל מוֹלְדָתִי תֵלֵךְ וְלִקַּחְתָּ אִשָּׁה לְבְנִי לְיִצְחָק" (בראשית כ"ד ג-ד).

נחלקו הראשונים איזו היא ארצו ומה היא מולדתו, כשברור כי אליעזר הלך לארם נהרים עיר נחור. כל פירוש יצטרך לתת מענה לשלשה פסוקים נוספים שכבר הופיעו קודם בספר בראשית.

הראשון, בסוף פרשת נח: "וַיָּמָת הָרֶן עַל פְּנֵי תְּרַח אָבִיו בְּאֶרֶץ מוֹלְדָתוֹ בְּאוּר כְּשָׂדִים" (בראשית י"א כח).

השני, בתחילת פרשת לך לך: "וַיֹּאמֶר יָקוֹק אֶל אַבְרָם לֵךְ: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲבִי אֲנִי יָקוֹק אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כְּשָׂדִים לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ" (שם י"ב א).

הפסוק השלישי, נזכר בברית בין הבתרים: "וַיֹּאמֶר אֱלֹהֵי אֲבִי אֲנִי יָקוֹק אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאוּר כְּשָׂדִים לָתֵת לְךָ אֶת הָאָרֶץ הַזֹּאת לְרִשְׁתָּהּ" (שם ט"ו ז).

פסוק זה קושר את אור כשדים לתחילת פרשת לך לך, אע"פ שנראה מפשט הכתובים שאברהם היה בחרן בתחילת פרשה זו. שנאמר:

"וַיֵּלֶךְ אַבְרָם כַּאֲשֶׁר דִּבֶּר אֱלֹהֵי יָקוֹק וַיֵּלֶךְ אִתּוֹ לוֹט וְאַבְרָם בֶּן חָמֵשׁ שָׁנַיִם וְשִׁבְעִים שָׁנָה בְּצֵאתוֹ מִחָרָן: וַיִּקַּח אַבְרָם אֶת שָׂרִי אִשְׁתּוֹ וְאֵת לוֹט בֶּן אָחִיו וְאֵת כָּל רְכוּשָׁם אֲשֶׁר רָכְשׁוּ וְאֵת הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר עָשׂוּ כְּחָרָן וַיָּבֵאוּ אֶרְצָה כְּנַעַן וַיֵּבְאוּ אֶרְצָה כְּנַעַן" (שם, י"ב ד-ה).

לדעת רש"י, אור כשדים היא ארצו, מולדתו פירושו משפחתו, במקביל לבית אביו. בתחילת פרשת לך לך, אברם כבר היה בחרן, לכן מסביר רש"י "לך לך מארצך - והלא כבר יצא משם עם אביו ובא עד לחרן, אלא כך אמר לו התרחק עוד משם וצא מבית אביך". כלומר תתרחק מארצך=אור כשדים ועתה כשאתה בחרן, תעזוב גם את משפחתך הרחבה כלומר בית אביך.

לעומתו, אבן עזרא הסביר: "לך לך השם צוה לאברהם (ציווי זה) ועודנו באור כשדים, שיעזוב ארצו ומקום מולדתו גם בית אביו". לדעתו, אברהם נולד באור כשדים והציווי לעזוב את המקום והוא ארצו ומולדתו ובית אביו היא משפחתו. הקושיות על שיטתו נובעות מהפסוק הפותח את פרשת לך לך, ומהפסוק בפרשתנו. לעומת זאת, שני הפסוקים האחרים (י"א כח, ט"ו ז) מסתדרים מצוין לשיטתו.

הרמב"ן חלק על שניהם. לשיטתו, אברהם נחור נולדו בעבר הנהר אזור חרו, שם נצטווה 'לך לך', רק הרן נולד באור כשדים ולכן גם היא קרויה ארץ מולדתו. מאידך, וז"ל "אבל העיקר כבר ידעת אותו ממה שכתבנו בסדר שלפני זה (יא כח), כי חרן היא ארצו, ושם מולדתו, והיא ארץ אבותיו מעולם, ושם נצטוו לעזוב אותם".

בין לרש"י ובין לרמב"ן, אור כשדים רחוקה מחרן. אור כשדים שוכנת בבבל (עיראק של ימנו) וחרן בארם (בגבול סוריה וטורקיה). לשיטתם אברהם יצא למסעו מאור כשדים, עזר בחרן קודם שהגיע ארצה ושם נאמר לו לך לך.

נציע שיטה אחרת המבוססת על דעת זקנים מבעלי תוס'. לשיטה זו אור כשדים וחרן שתייהן שוכנות בארץ ארם, לפי זה, כל הפסוקים מסתדרים כפשוטם ואין כלל וכלל סתירה ביניהם. גם חרן וגם אור כשדים הם ארצו ומולדתו של אברם. לפי זה, מסעותיו של אברהם מקבלים פשט אחר לגמרי. בסוף פרשת נח משפחת אברם בהנהגת תרח, יצאה מיוזמתה לכיוון ארץ כנען.

המשפחה אכן הגיעה לארץ כנען, אבל לאחר מספר שנים החליטה, בכורח הנסיבות, לחזור חזרה לאותו אזור, לחרן, שם נצטווה אברהם ללכת למקום שהקב"ה יראה לעם ישראל ושוב התברר כי הכוונה לארץ ישראל.

הנפקא מינא בין שתי השיטות היא התשובה לשאלה: כמה פעמים עלה ארצה אברם אבינו?

לרש"י, רמב"ן ואבן עזרא- רק פעם אחת. לעומת זאת לשיטת בעלי התוס' אברהם, עלה ארצה פעמיים.

הבה נתפלל כי בקרוב יעלו ארצה כל היהודים באשר הם שם.

<p>לעי"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט</p>	<p>לעי"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט</p>	<p>לעי"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לעי"נ מרת שרה ונגרובסקי ע"ה בת ר' משה זאב נלבי"ע י' בתמוז תשע"ד</p>	<p>לעי"נ הרב אשר וסרטיל ז"ל נלבי"ע ט' בכסלו תשס"ט</p>
<p>לעי"נ רבי יעקב ז"ל בן אברהם ועיישה וחנה בת יעיש ושמוחה סבג</p>	<p>לעי"נ הרב ישראל רוזן זצ"ל נלבי"ע י"ג בחשוון תשע"ח</p>	<p>לעי"נ ר' מאיר ז"ל בן יחזקאל שרגא ברכפלד</p>	<p>לעי"נ הרב ראובן אברמן זצ"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע ט' בתשרי תשע"ו</p>	<p>לעי"נ מר שמואל שמש ז"ל חבר הנהלת 'ארץ חמדה' נלבי"ע י"ז בסיוון תשע"ד</p>

לעי"נ **בן ציון גרוסמן** נלבי"ע כ"ג בתמוז תשע"ז
לעי"נ **הנופלים במערכה על הגנת המולדת** הי"ד

Eretz Hemdah

2 Bruriya St. POB 8178 Jerusalem 91080
Tel: 972-2-5371485 Fax: 972-2-5379626

ארץ חמדה, ע"ר

רח' ברוריה 2 ת.ד. 8178 ירושלים 91080
טל' 02-5371485 פקס: 02-5379626

www.erezhemdah.org info@erezhemdah.org

ניתן לקרוא את הדברים גם באתר האינטרנט

חמדת האנציקלופדיה התלמודית

הפרשה באנציקלופדיה התלמודית

חספד

מתוך כרך ט, ערך חספד, פרק א

וַיָּבֵא אַבְרָהָם לְסֶפֶד לְשָׂרָה וְלִבְכַתָּהּ. (כג, ב)

נפטר שציווה לפני מותו שלא יספידוהו, עד כמה הדבר מהיב?
עד כמה מותר להגים בכבודו של המת בשעת ההספד?

המצוה: מי שמת לו מת חייב לבכותו ולספדו, שכן מצינו באברהם אבינו: ותמת שרה וגוי' ויבא אברהם לספד לשרה ולבכתה (כאן). הלכות גדולות ברכות פ"ג; שאילתות שאילתא יד). וכתב הרמב"ם (אבל פי"ד ה"א) שזו מצות עשה של דבריהם לספד המת, והיא גמילות חסד שבגופו. ואף על פי שמצות עשה של דבריהם היא, מכל מקום הרי זו בכלל מה שכתוב בתורה: 'ואהבת לרעך כמוך' (ויקרא יט יח). והטור והשולחן ערוך (יורה דעה שמד א) כתבו: מצוה גדולה להספיד על המת כראוי. וכן מצינו בכתובים שהספידו מתים, כמו שנאמר: ויספדו ויבכו וגוי' על שאול ועל יהונתן בנו ועל עם ה' ועל בית ישראל (שמואל-ב א יב), ונאמר: וספדו לו כל ישראל (מלכים-א יד יג).

כבוד החי או כבוד המת. בגדרו של ההספד נסתפקו בגמרא אם הוא בשביל כבוד המת או בשביל כבוד החיים (סנהדרין מו ב ומו א), ומסקנת הגמרא שכבוד המת הוא (שם מז א; רמב"ם פי"ב ה"א; טור שם וט"ז וש"ך שם). לפיכך אם ציוה שלא יספדוהו, שומעים לו ואין סופדים אותו (גמ' שם מו ב; רמב"ם שם; טושי"ע שם י), שהרי מחל על כבודו (שאילתות יד, ועיי' פתחי תשובה שם ס"ק א ושדי חמד אבלות אות צ אם אף בגדולי הדור הדין כן, ועיי' גשר החיים ח"א עמ' פד כמה עובדות מגדולי ירושלים שהספידו לגדולים אף על פי שציוו שלא להספידם, אלא שקצרו באמרים). ואם לא ציוה, כופים את היורשים לשלם שכר הספד - כפי הראוי להם וכפי המנהג (מאירי סנהדרין שם) - ומוציאים מהם אפילו בעל כרחם, שהרי לא משום כבודם הוא אלא משום כבוד המת (גמ' שם ורש"י; רמב"ם שם; טושי"ע שם ט). אלא שאין מוציאים מהם אלא מממון שהניח המת, ולא מממונם (יד רמ"ה שם).

אם מותר להלין את המת לכבודו - ע"ע הלנת המת באנציקלופדיה התלמודית.
גדרו. מצות ההספד להרים קולו (טושי"ע שמד א ע"פ ברכות ו ב: אגרא דהספדא דלויי), בלשון נהי ועגמת נפש שיבכו השומעים (רש"י ברכות שם), וממה שנצטוה יחזקאל 'האנק דם' (יחזקאל כד יז) למדו שבשאר מתים צריך לצווח (ירושלמי מו"ק פ"ג ה"ה), היינו להרים קולו בבכי ומספד (קרבן העדה שם). ויאמר עליו דברים המשברים את הלב, כדי להרבות בבכיה ולהזכיר שבחו של מת (טושי"ע שם).
ההספד הוא זכרון חסדי המת ויחוסו, כגון מה שאמרו על שאול ויהונתן 'הנאהבים והנעימים בחייהם ובמותם לא נפרדו' (שמואל-ב א כג), והוא לפי גודל הכאב, כמו שנאמר: 'צר לי עליך אחי יהונתן' (שם כו), ולפי המאורע שאירע לו, כמו שנאמר: 'ויקנן המלך אל אבנר ויאמר הכמות נבל ימות אבנר' (שם ג לג). וכן צריך להזכיר הטובה שהיתה לו ונסתלקה ממנו, כגון קינת יחזקאל על צור (יחזקאל כז). רבנו בחיי פרשת ויחי). ואף על פי שהדרך לדבר דרך כלל בענין ההספד, ראוי לספד ולהזכיר לפי ענינו המיוחד של זה שהוא סופד עליו ולפי המקרים שעברו עליו (מאירי מו"ק כה ב). ומרבים בהספד של מי שהלך בלא בנים יותר מעל מי שמשאיר אחריו, ועל בחור יותר מזקן, וכן על הכל לפי הראוי להם ולפי מה שאפשר לשבחו ולהתרעד על ענינו (מאירי שם כז ב).

הספד.
דברי קינה וצער על המת והזכרת שבחיו.
הפרקים:
א. מצותו וגדרו;
ב. הנספדים;
ג. זמנו ומקומו;
ד. העם;
ה. ימים אסורים בהספד.

מזכירים מידות טובות שבו (טושי"ע שמד א). בן תורה מספידים אותו בשבח תורתו, בן אבות ולא בן תורה - בשבח אבותיו, בן אבות ובן תורה - בשבח עצמו ובשבח אבותיו (בעל הלכות גדולות הלכות הספד). חכם וחסיד מזכירים לו חכמתו וחסידותו; ואם לא היו לו מידות טובות, לא יזכיר כלל (טושי"ע שם). ילד שיודע לישא וליתן, מספידים אותו במעשה עצמו; ואם אין לו מעשים - במעשי אבותיו; ואם אין להם מעשים - במעשה קרוביו (מסכת שמחות פ"ג; טושי"ע שם ו). כלה מספידים אותה בין במעשה אביה ובין במעשה בעלה, שכלל הוא, שעולה עמו - עם בעלה - ואינה יורדת ממה שהיה לה לפני כן (טושי"ע שם ז על פי מס' שמחות). וכתב הרמב"ן (תורת האדם ע"פ מועד קטן כח ב). שאם איננו בר כבוד - מספידים אותו בחליו, שמת ביסורים, שאינו ראוי להספד אחר.

אמרו חכמים (שמחות שם) אין מוסיפים בתחילה, אבל מוסיפים על העיקר, ופירש הרמב"ן (תוה"א שם) שהכוונה שאין מספידים בכבוד מי שאינו ראוי לכך; אבל אם היה ראוי לכבוד מועט, מאריכים בכבודו ומוסיפים במקצת על שבחיו. בזמן התלמוד - בירושלים לא אמרו אלא מה שיש בו, וביהודה היו אומרים דברים שיש בו ודברים שאין בו (שמחות שם ובתוה"א שם). מוסיפים קצת במידות טובות שבו על כל מידה ומידה (רא"ש מו"ק פ"ג ס"י ג; טושי"ע שם א), ומוסיפים קצת בבני עשירים ובני חכמים על שבח מעשיהם (תוה"א שם ע"פ שמחות שם; טושי"ע שם ה), ובלבד שלא יפליג, שאסור להפליג בשבחו יותר מדאי (תורת האדם שם; רא"ש שם; טושי"ע שם א).

אמרו חכמים: נפרעים מן הספדנים ומן העונים אחריהם (ברכות סב א), כשאומרים על חוטא שהוא צדיק (ערוך ע' ספד); וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל, או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו - גורם רעה לעצמו ולמת (טושי"ע שם), שהוא לו למזכרת עון (רא"ש שם בפירוש "שנפרעים מן המתים" בברכות שם. ועיי' ערוך שם שפירש באופן אחר), שיאמרו לא זו בלבד ששבח זה לא היה בו, אלא אפילו כך וכך עשה, ובאים להזכיר חטאיו (חכמת אדם כלל קנה ס"ו).

אמרו חכמים: נפרעים מן הספדנים ומן העונים אחריהם (ברכות סב א), כשאומרים על חוטא שהוא צדיק (ערוך ע' ספד); וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל, או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו - גורם רעה לעצמו ולמת (טושי"ע שם), שהוא לו למזכרת עון (רא"ש שם בפירוש "שנפרעים מן המתים" בברכות שם. ועיי' ערוך שם שפירש באופן אחר), שיאמרו לא זו בלבד ששבח זה לא היה בו, אלא אפילו כך וכך עשה, ובאים להזכיר חטאיו (חכמת אדם כלל קנה ס"ו).

חמדת הדף היומי

האם יש גואל הדם בימינו

הרב עקיבא כהנא

ראשית נדגיש שכל דיון זה בדרך כלל אינו הלכה למעשה, כיון שכמובן יש ללכת לפי החוק התקף במדינה, שאוסר על המתת אדם גם אם הלה הרג אדם אחר והינו רוצח.

הגמרא במסכת מכות (דף יב) עוסקת רבות בתנאים לדין גואל הדם, והאם דין זה קיים בזמן שאין סנהדרין הדנה דיני נפשות. הרב יהונתן אייבשיץ (אורים ב, ב) עוסק בדברי השולחן ערוך, שבית הדין זכאי להרוג גם בימינו אנשים על מנת ליצור הרתעה. לדבריו דין זה נכון אך ורק לגבי רוצח, שאז קיים דין של גואל הדם, ולפיכך בית הדין יכולים לשמש בעצמם כגואל הדם ולהרוג את הרוצח. אך בדין אחר לא ניתן כח לבית הדין להרוג נפש. לדעתו גואל הדם עצמו לא יכול להרוג את הרוצח בזמן הזה, כיון שדין גואל הדם קיים רק לאחר שנגמר דין הרוצח בבית הדין, כפי שכתב הרמב"ם (רוצח א, ה).

הקצות (ב, א) הביא ששיטת רש"י (סנהדרין מה ע"ב ד"ה וגואל הדם) היא, שגואל הדם יכול להרוג גם אדם שגלה לעיר מקלט בגלל שרצח בשוגג, אף שלא נגמר דינו למיתה בבית דין. כמו כן גם לשיטת הרמב"ם (רוצח ו, ה) גואל הדם יכול להרוג אדם שרצח בשוגג הקרוב למזיד, אף שלא דנו אותו בית הדין למיתה.

אלא שבכל זאת קצות החושן מסתפק האם דין גואל הדם שייך בימינו. זאת משום, שגם אם נאמר שבית הדין לא צריכים לגמור דינו למיתה, ייתכן וצריך שתהיה עדות כשירה של שני עדים שמעידים שהם ראו שאותו אדם רצח, על מנת לפטור את גואל הדם ממיתה. וכיון שאיננו דנים בימינו דיני נפשות, לא ניתן לקבל עדים שהעידו שראו זאת. מאידך הרמב"ם עצמו (רוצח ו, ה) כתב שאפילו אם יש רק עד אחד על הרצח, יכול גואל הדם להרוג את הרוצח. כלומר שקבלת עדות גמורה של שני עדים אינה מעכבת לדין גואל הדם (בפירוש דעת הרמב"ם נחלקו: הכסף משנה והרדב"ז הסבירו שוודאי אין כוונת הרמב"ם שיש רק עד אחד, אלא שבאו שני עדים והעידו בנפרד על הרצח, או ששני העדים הוכחו בבדיקות. אולם האור שמח הסביר ע"פ המורה נבוכים (ג, מ) שלדעת הרמב"ם עד אחד מספיק בשביל דין גואל הדם). לכן ייתכן שדין גואל הדם יהיה שייך גם בימינו, אם יעידו שני עדים בפני בית הדין על רוצח.

הרב יאיר בכרך (חוות יאיר קמו) כתב, שמסתבר לומר שדין גואל הדם נוהג רק כאשר הסנהדרין ממיתים. אבל כאשר הסנהדרין עצמם לא ממיתים, לא יתכן שלאדם פרטי תהיה סמכות יתירה לבצע גזר דין מוות.

השואל ומשיב (קמא ג, קצ) הביא שתי ראיות לכך שדין גואל הדם נוהג בימינו:

- א. דברי הרא"ש (שו"ת נז, ב) שדן בדין גואל הדם אם פסול להעיד על מעשה רצח, ומשמע ממנו שדין זה נוהג גם בימינו.
- ב. דברי הצמח צדק (קיא) שדן בדין גואל הדם בזמננו, ולדעתו מוטל חיוב על גואל הדם, שאין קרוב ממנו לנרצח, לדאוג לכך שהרוצח יעמוד לדין ויבוא על עונשו.

יש להוסיף על דבריו, שגם כנסת הגדולה (הגהת טור תכה, ו) כתב שאין מענישים גואל הדם שרצח את הרוצח, וברור שהוא כותב זאת בזמננו. כך גם כתב רבינו ירוחם (מישרים לב, ג) שדיני גואל הדם נצרכים גם בימינו.

מדבריהם עולה שקיים דין גואל הדם גם בימינו, לפחות לענין דיעבד לפטור את גואל הדם לאחר שהמית את הרוצח.

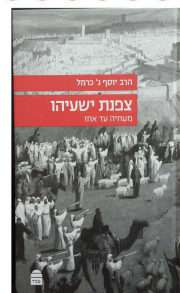
אמנם, לפי דברי הצמח צדק ישנה אחריות מחודשת לגואל הדם - לדאוג שהרוצח יבוא על עונשו. מעניין לראות שגם בזמננו דין זה מיושם בפועל, בזה שמשפחת הנרצח בדרך כלל מנסה להיות בבית המשפט ולהעיד כנגד הרוצח. כמו כן בדיונים על שחרור מחבלים, בדרך כלל משפחות הנרצחים הן אלו שמנסות לדאוג לכך שרוצחי בניהם לא יצאו לחופשי (בחלק מהמקורות הנ"ל התבאר שוודאי יש דין גואל הדם גם בגוי שרצח יהודי).

לסיכום: נחלקו הדעות האם דין גואל הדם שייך בימינו. נראה ממקורות רבים שדין זה נוהג גם בימינו, אם דין המלכות מאפשר. מהצמח צדק עולה שחלק מתפקיד גואל הדם הוא לדאוג שהמלכות תעניש את הרוצח על הרצח של קרובו.

חדש - "צפנת ישעיהו" מאת הרב יוסף כרמל

הנביא ישעיהו פעל באחת מהתקופות הסוערות והדרמטיות ביותר בחיי האומה הישראלית, תקופה של ציפייה למשיח שנשברה ברעש אדמה נורא, וחוללה גם מהפך רוחני ופוליטי. האור בקצה המנהרה הפציע שוב רק בימיו של חזקיהו. צפנת ישעיהו: מעזיהו עד אחז מפגיש אותנו עם שלושה מלכים שעמדו בצומת היסטורי זה בתולדות עמנו: עזיהו, המלך שדרש את האלוהים אך לקה בצרעת בעקבות חטאו; יותם, המלך הצדיק ביותר בתולדות עמנו; ואחז, המלך אשר הכיר בקב"ה אבל לא האמין בהשגחתו. בבואורו לנבואות ישעיהו, נצמד הרב כרמל, לדברי חכמינו וגדולי הראשונים, ומציע דרך מרתקת ללימוד תנ"ך בעקבות חז"ל. קריאה זו מבהירה את התכנית האלוהית ומבררת סוגיות עקרוניות באמונה. צפנת ישעיהו מגלה לקורא את משמעות הנבואות לדורו של הנביא ואת הרלוונטיות שלהן לדורנו.

לרכישה

(מתוך ח"ט)

New York, USA

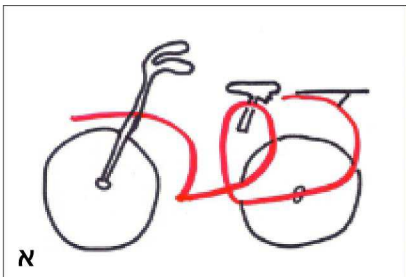
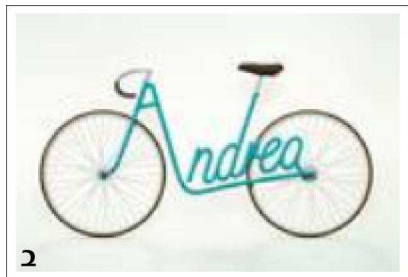
ניו יורק, ארצות הברית

מרחשוון תשע"א

אופניים מיוחדים לנסיעה בשבת

שאלה

ידוע לנו שהשאלה על אודות רכיבה על אופניים בשבת וביום טוב הייתה קשורה בעיקר לחשש של תיקון תקלות נפוצות, כגון בריחת אויר מן הגלגלים או ירידת ה"שרשרת" ממקומה. כיום עומדת לרשותנו טכנולוגיה ששימוש בה יבטל לגמרי את שני החששות. מדובר באופניים המסוגלים לעבור מרחק של 50,000 מייל (כ-80,000 ק"מ) בלי שום בעיה עם השרשרת. באופניים יש רצועה הדומה מאוד לרצועה המשמשת מכוניות, שאיננה נשחקת ואיננה יכולה לצאת ממקומה. המערכת כולה נסתרת בתוך האופניים. אופניים אלה גם מצוידים בגלגלים וצמיגים המאפשרים נסיעה של 25 מייל (כ-40 ק"מ) גם בלי אוויר בצמיגים. אנחנו נדאג שהאופניים יעוצבו בשונה מאופניים אחרות, ויהיה ברור שהם מיועדים לנסיעה בהיתר בשבת, והם ייראו כמופיע בתמונה (א). האם יש היתר הלכתי לנסיעה באופניים כאלה? יש כבר אופניים כאלו בשוק. והם נראים כמופיע בתמונה (ב).

תשובה

שאלת הרכיבה על אופניים בשבת עלתה על שולחנם של מלכים-הפוסקים מימים ימימה¹, עם הפצתו של כלי רכב זה בעולם. מצד אחד, בעיית המחמר ושבייתת הבהמה נפתרה, וגם בעיית ההבערה איננה קיימת. מצד שני, התעוררה השאלה של אוירת השבת ושאלת "עובדין דחול". יום השבת אמור להיות מוקדש להתעלות רוחנית ויש להבדילו משאר ימות השבוע. לכן דרשו חז"ל על דברי הנביא (ישעיה נח, יג) "אם תשיב משבת רגלך עשות חפציה ביום קדשי וקראת לשבת ענג לקדוש ה' מְכַבֵּד וְכַבְּדוּ מַעֲשֵׂוֹת דְרָכֶיךָ מִמְצוֹא חֶפְצֶךָ וְדָבַר דְבָר": "וכבדתו – שלא יהא מלבושך של שבת כמלבושך של חול... מעשות דרכיך – שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול. ממצוא חפצך – חפצך אסורין, חפצי שמים מותרין. ודבר דבר – שלא יהא דבורך של שבת כדבורך של חול... אלא שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול מאי היא?... כדבעא מיניה רבי מרבי ישמעאל ברבי יוסי: מהו לפסוע פסיעה גסה בשבת?"²

חלק מהפוסקים התירו את השימוש באופניים, ובראשם בשו"ת רב פעלים (חלק א או"ח סי' כה) וכך נהגו בחלק מהקהילות של יוצאי חלב³. פוסקים רבים חששו מהבעיה של אוירת השבת, ונוסף לכך מצאו נימוקים שונים כדי לאסור את השימוש בהם, וחלקם אף טענו שיש כאן גזרה שמה יבוא לעשות מלאכה⁴.

כל הפוסקים מסכימים כי בשבת ובחג רכיבה על אופניים עדיפה על נהיגה בכל רכב ממונע. האופניים שהצעתם בשאלתכם אכן פותרים חלק מן הבעיות שהעלו המתנגדים, ויש יתרון לעיצוב המיוחד ל"אופני שבת", אך הם אינם פותרים את כל החששות. כמו כן נותרה הבעיה העיקרית, שהיא אוירת השבת. לכן פשוט שאם ניתן להשפיע על יהודים שנוסעים בשבת באיסור שיעברו מנסיעה ברכב לנסיעה באופניים – יש לעשות זאת. אולם, לגבי השאלה אם להתיר זאת היתר גורף את ההחלטה צריך לקבל כל רב מקומי על פי המצב שבקהילתו. אם ההיתר ימעט בחילול שבת ולא יפגע באווירת השבת – ניתן להתיר את השימוש באופניים המתוארים בשאלה⁵. אם ההיתר יגרום לאווירה של "יום ספורטי" – יצא שכרנו בהפסדנו ואין להתיר זאת.

¹ כפי שיובא בהמשך. ועיין עוד בכף החיים או"ח סי' תד ס"ק ח, ובשו"ת שאילת יעקב סי' מה.

² שבת קיג ע"א-ע"ב.

³ כך היא גם דעת מו"ר הגרנ"א רבינוביץ'. לדעתו ההיתר לשימוש באופניים כאלו בשבת יגביר את שמירת השבת.

⁴ להבנת הדבר נסכם את הדעות העיקריות שהובאו בפוסקים שדנו בשאלת רכיבה על אופניים בשבת.

בשו"ת רב פעלים (שם) התיר רכיבה על אופניים בשבת ויום טוב בעיר שיש בה עירוב, שכן אין לחדש גזרה שמה יעשה זאת במקום שאין עירוב, וכן אין כאן עובדין דחול. אולם בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ג או"ח סי' יב סעי' ה ס"ק ד) כתב שהרב פעלים לא התיר אלא מפני שלא הכיר את אופן השימוש באופניים, ואם היה יודע שהם עשויים להתקלקל בקלות ויש חשש גדול שיבוא לתקנם בשבת לא היה מתיר. עוד כתב ששמע שלאחר שראה הרב פעלים את אופן השימוש באופניים חזר בו מהיתרו.

לכאורה לאור דברים אלו יש מקום לומר שעל אופניים שאינם עשויים להתקלקל יהיה מותר לרכוב בשבת כיוון שהחשש שמה יבוא לתקן – רחוק הוא.

אולם המעיין בדברי הרב פעלים שם יראה שכשנימק מדוע אין כאן עובדין דחול כתב: "דלא מחזי כעובדין דחול משום שבזה הגארי" (=האופניים) הנזכר בשאלה על הרוב אינו עשוי לרכוב בו אלא רק אדם אחד לבדו, ולכן אינו נראה כהולך למקום רחוק, דאין דרך לילך למקום רחוק אדם יחידי". היות שכיום נהוג לרכוב על אופניים אף למקומות רחוקים, ייתכן שאף לדעת הרב פעלים קיים האיסור מצד עובדין דחול (בייחוד באופניים המוצעים כאן, שמורכבים ממערכות טובות כל כך שניתן לרכוב עליהם למקומות רחוקים בלא חשש שיתקלקלו בדרך).

גם בשו"ת ציץ אליעזר (חלק ז סי' ל אות א) כתב שלושה טעמים לאסור רכיבה על אופניים בשבת: "א) גזירה שמא יצא חוץ לתחום. (ב) משום עובדין דחול ושבית דאורייתא בזה דאינו שובת וגופו נע ונד... (ג) יש בזה גם הגזירה של שמא יתקן מנא, שבהרבה פעמים מתפוצץ הגומי מסיבב לגלגל או מתרוקן האויר ויבוא לתקן אותו או למלאות אויר בגומי וכדומה", ובהמשך דבריו ציטט את שו"ת שאילת יעקב שכתב "דבלאו הכי הוא עובדא דחול, ולפעמים רוכבים כן ממקום למקום ויחשדוהו שיצא חוץ לתחום או למסחרו".

חשש הקלקול הוא רק הטעם השלישי שמביא הציץ אליעזר. שני הטעמים הראשונים קיימים גם באופניים מסוג זה. יתרה מזו, כפי שכתבנו, באופניים מסוג זה הטעמים הראשונים קיימים שבעתיים דווקא מפני האיכות הגבוהה שלהם, שמאפשרת רכיבה למרחקים גדולים בלא חשש.

⁵ אולם דעת מו"ר הגרז"ן גולדברג שאין להתיר בשום מקום.

⁶ כפי שקורה לצערנו ביום הכיפורים במקומות רבים במדינת ישראל.

שם צוות המשיבים ובברכת התורה,

הרב משה ארנרייך הרב יוסף כרמל
ראשי הכולל

חברי הועדה המייעצת:
הרב זלמן נחמיה גולדברג
הרב נחום אליעזר רבינוביץ
הרב ישראל רוזן

מתפללים לרפואתם השלימה של:

הרב אביחי ניסן בן חיה	רועי משה אלחנן בן ג'ינה דב'רה	אליעזר יוסף בן חנה ליבא
דוד חיים בן רסה Rassa	יהושפט יחזקאל בן מילכה	ליליאן בת פורטונה
אורנית מרים בת דליה	פריאל דפנה חיה בת שרה	יפה בת רחל יענטע
	בתוך שאר חולי עם ישראל	

הספר משטר ומדינה בישראל על פי התורה (4 כרכים) מאת הרב נפתלי בר אילן,

יצא לאור בעריכה חדשה בהוצאת מכון "ארץ חמדה"

הספר מתמודד עם אתגרי השעה הניצבים בפני המדינה היהודית העצמאית ע"י ניתוח ובירור מקיפים במקורות. בין הנושאים הנדונים - משטר דמוקרטי ומלוכני, שלטון החוק, הפרדת רשויות, ביקורת שיפוטית, טוהר השלטון, מדיניות פסקלית ומוניטרית, שירותי רווחה, סל תרופות, איכות הסביבה, משפט בינלאומי, אמנת ג'נבה, כבוד האדם וחירותו, פיתוח האישיות, זכויות אזרח ועוד ועוד.
זכה בפרס הרב קוק ובפרס הרב ישראלי של מכון ארץ חמדה.

לרכישה